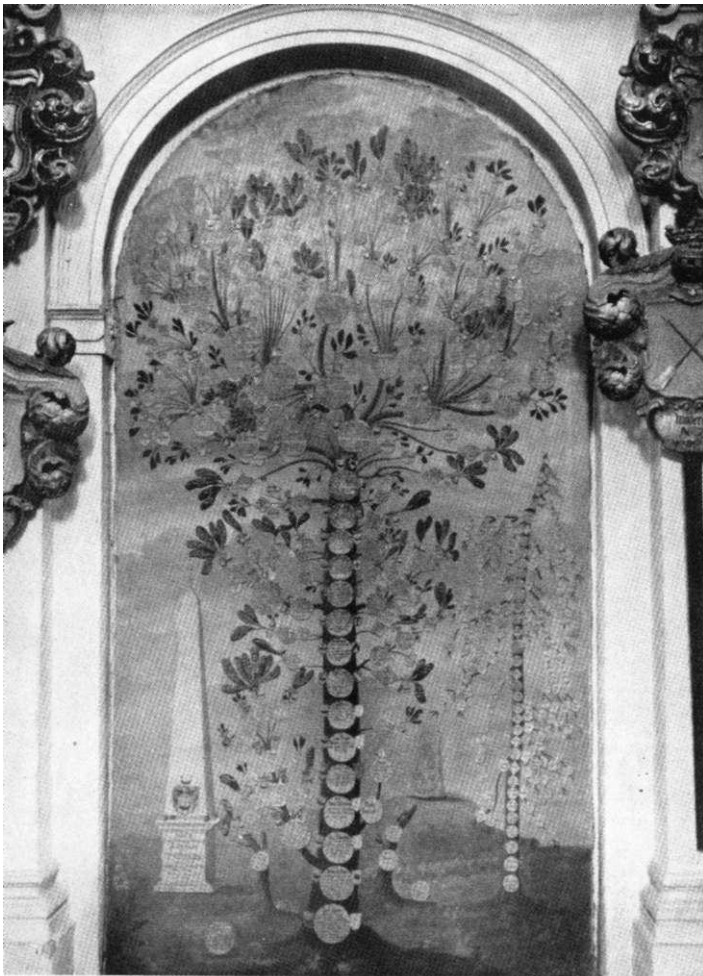

SPÅNGA BYGDEN

Nr11

Augusti 1984

Spånga Fornminnes- och Hembygds-gille

<u>Innehåll</u>	sid
En skjutspojke berättar	3
Varför historia och hembygdsvård?	10
Känner du Spånga? - Pristagare	13
Vi är hemligheten på spåren!	13
Vår egen hembygd - Utställningsrapport	14
Gillets program	18
Information	20

Omslagsbilden: Stamträd för ätten Bonde, uppgjord av Peringsköld

Bildmaterial: Sixten Källberg, sid 3
Karin Jonsson, sid 15, 16
Övriga bilder ur Gillets arkiv

Bilagor: Särtryck ur
Sundbybergs Hembygdsförenings tidning
Höstprogram från Stockholms läns
hembygdsförbund

EN SKJUTSPOJKE BERÄTTAR

I samband med sitt 50-års-jubileum erhöll Gillet som gåva en oljemålning föreställande KARL HERMAN OLANDER, fjärdingsman med åkerirörelse i Spånga i början av seklet.

Donator var sonen Nils, som i år fyllt 85 år och bor i pensionärslägenhet i Akalla.

SIXTEN KÄLLBERG har intervjuat NILS OLANDER om hans händelserika uppväxttid i Spånga.

- Din far tillhörde ju de första nybyggarna i Duvbo...

- Ja, han arbetade vid Östra station men köpte en häst när Spårvägen sålde sina hästar i samband med elektrifieringen. Vi flyttade då ut till Duvbo, där far hade köpt en tomt. Det var år 1901. En kolonistuga blev vår bostad de första åren och hästen fick stå under en gran. Efter tre år blev vår villa färdig.

- Vad arbetade din far med?

- Han blev etablerad åkare 1903 och samtidigt vald till fjärdingsman i Duvbo. 1908 blev han förflyttad till Spånga för de nya municipalsamhällena Bromsten och Solhem, men även övriga områden.

I hörnet av Duvbovägen och Spånga kyrkväg uppfördes en 8-rums villa samt vagnslider och stall för 4-5 hästar. Verksamheten blev en efterföljare till Barkarby gästgivargård, som hade upphört. Det blev rum för resande, matsal och skjuthåll.

Huset fick namnet Fältstugan eftersom det låg på Järva-fältet, således utanför det municipala området.

- Och du fick börja i Bromscens skola.

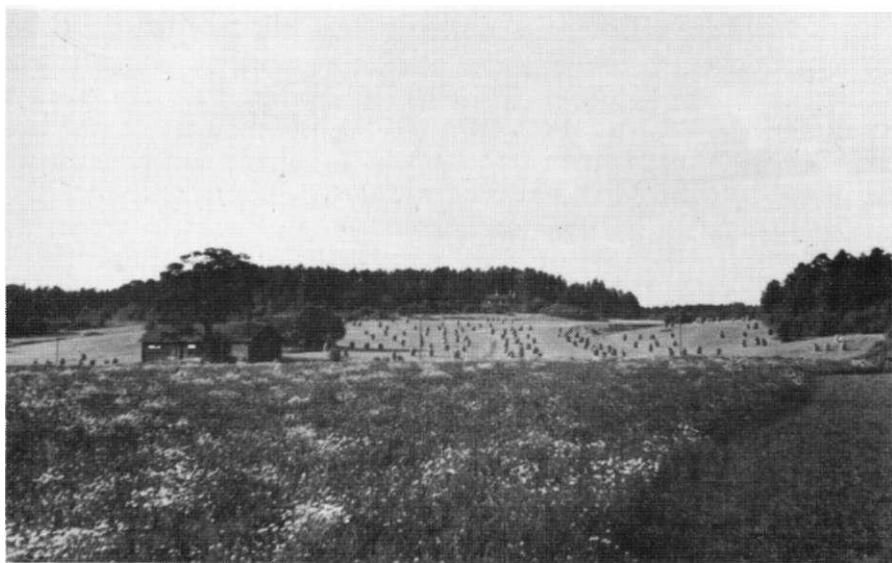
- Nej, inte omedelbart, tyvärr. Familjens flyttning inföll under skolterminen och jag måste fortsätta i Duvbo till terminens slut. Det fanns ingen väg mellan Bromsten och Duvbo, bara Rissne gärde. En timme tog det i varje riktning och genomblöt kunde man bli i höstmörker och rusk.

- Matsäcken bar du förstås med dig hemifrån?

- Naturligtvis. Kronans bageri i Sundbyberg levererade säckvis med bröдавfall och mjöl till våra grisar. Men hela spisbrödsbakor kunde åka med i säcken och en sådan kaka fick man med sig till skolan med en flaska mjölk. Vi fick sitta i skolbänken och äta.

- Vad fick du för arbete efter avslutad skolgång?

- Jag blev skjutspojke hemma, som 13-åring. Lokaltågen gick ju bara till Spånga och vi hade skyldighet att köra de två milen ända till Rotebro.

Rissne gärde sett från Solvalla

Barnmorskan STINA POUCKETTE och körsvennen
NILS ÖLANDER

- Barnmorskan skjutsade jag ganska ofta. Vid varje utryckning fick jag hämta henne. Socknen var stor och det föddes många barn i statarstugorna.

... Och prästen, förstås. Jag hade god tumme med pastor Busch, som var mycket gladlynt och frispråkig. Han tjänstgjorde då i Järfälla och bodde i Barkarby. I Spånga bodde kyrkoherde Thordemah i Spånga-Järfälla pastorat och varannan söndag bytte de kyrkor för sina förrättningar. Ofta kom det en kantor med tåget från stan till Spånga och skulle ha gästgivarskjuts till Järfälla kyrka.

Vid Rådan fanns ett hem för fattiga flickor, Axel och Sofia Alms stiftelse. Deras konfirmationsläsning sköttes av spångaprästerna och jag skjutsade ofta pastor Busch. Vid Rådan fick jag ställa in hästen i stallet och bjöds på kaffe i köket och blev omgärdad av många flickor.

Vägen till Rådan gick över Eggeby-Granby-Kista-Lovise-lund och Silverdal.

- Hur mycket tjänade du?

- Det minns jag inte. Far hade kontrakt med kommunen. Epidemivagnen, exempelvis, var ju kommunens egendom. Sjukstugan låg vid Breda gård vid Järfälla-gränsen, och difteri och scharlakansfeber var vanliga sjukdomar. Arrendatorn på Lunda hade tidigare haft hand om epidemiskjutsarna, men min far övertog kontraktet och det blev jag som utförde körningarna. - Det var en täckt vagn, byggd som en landa med träbänkar att sitta på. Vintertid påmonterades medar. Det kunde många gånger bli strapatsrika uppdrag, särskilt om vintrarna.

Efter varje sjukdomsfall skulle berörda hem desinficeras och far fick gå dit med desinfektionsspruta. Hos en familj fick jag efterhand hämta samtliga elva personer - sista gången kom modern med yngsta barnet på armen.

- Vad fanns det för läkare på den tiden?

- Doktor Karlén var kommunläkare och bosatt i Sundbyberg. När han ringde var det bara att spanna för en häst och hämta honom vid tåget.

På den tiden avled folk oftast i hemmet. Vi ägde en likvagn som vi ibland körde själva, men den kunde också hyras ut. - Jag kom just ihåg en händelse från 1915... nästan omänskligt... På Väsby-sanatoriet låg en lungsiktig patient på Spånga kommuns bekostnad, men man tyckte att det blev för dyrt att betala för mannen så att det bestämdes, att han skulle förflyttas till Spånga ålderdomshem.

Jag fick order att hämta mannen vid sanatoriet och det var vinter och 30 grader kallt när jag startade med häst och släde från Spånga. Framkommen till sanatoriet efter ett par timmar var jag stelfrusen men fick kontakt med en syster och framförde mitt ärende. Hon hade emellertid inte fått något meddelande från Spånga om detta, så min väntan blev lång. Mannen låg ju nedbäddad i sin säng.

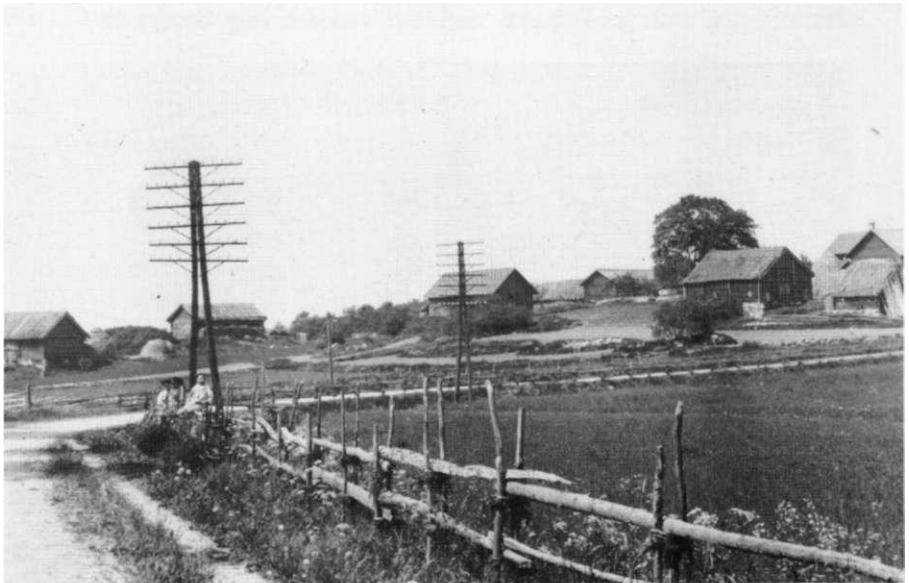
Sent omsider fick jag honom i släden i sällskap med en stor koffert, där han hade sina persedlar. När vi på återresan kom till Hägerstalund körde jag upp på gårdsplanen mitt för stora entrén, gick in och talade om att vi höll på att frysa oss fördärvade. Det tog inte lång stund förrän det kom fram hett kaffe och konjak.

Efter en stunds vila och när vi fått upp värmen i kroppen fortsatte vi vår färd till Spånga ålderdomshem, som då låg mellan kyrkan och Rinkeby.

Efter någon tid fick jag på nytt hämta mannen, men för att då köra honom till bårhuset. För honom hade nog resan till hemkommunen varit så påfrestande att han inte orkade längre . . . . Det var inte lätt för de sjuka på den tiden, i synnerhet för de fattiga.

- Vem ansvarade för snöröjningen på den tiden?

- I min fars tjänstgöring ingick även att han skulle se till att vägarna vintertid blev plogade. Jag minns ett sådant uppdrag, när jag skjutsade honom till Nydal för att hämta ytterligare en person. Vi körde sedan mot Barkarby, men i Hjulsta långkrok var det så packat med snö, så ingen väg syntes, varför släden stjälppte och de båda gubbarna låg i snön och kravlade. Uppkomna blev det ju ett gott skratt. Men nu fick bönderna omedelbart order att sätta i gång med plogning.

*Hjulsta långkrok med byns gårdar i bakgrunden
(strax väster om nuvarande korsningen Akalla-
vägen/E18)*

- Vi pratar ju faktiskt om tiden för första världskriget. Hur var det då med biltrafiken?

- Bilarna var förbjudna inom Solhem, eftersom vägarna inte var lämpade för sådan trafik. Undantag gällde för bilen från Apotekarnes mineralvattenfabrik.

- Hur färdades din far till sina förrättningar?

- Han körde inte själv. Sommartid skjutsade jag honom i en tvåhjulig kärra, en så kallad gigg. Hans uppdrag gällde oftast att inkassera skatter från folk.

- Ni hade ju också rums- och matgäster att ta hand om. . .

- Ja, oftast var det försäljare - eller provryttare som de kallades - som besökte de olika affärerna, och förutom strögäster hade vi två helinackorderade gäster.

Eftersom det serverades pilsner var det livligt besökt på söndagarna. Det hette visserligen att pilsner fick serveras endast till resande och enbart i samband med mat. Men resande var man ju om man löst biljett från Bromsten till Spånga, och maten - oftast en smörgås - åkte fram och tillbaka mellan servering och kök.

Hässelbyvägen vid Svandammen

F Ä L T S T U G A N

Nils Olander (i förkläde), hans systrar Ingrid o Märta,
brorsonen Ture. I fönstret mamma Anna.

Rörelsen upphörde 1918 då lagen om gästgiveri upphörde.

- Då hade du hunnit blir 19 år gammal eftersom du är född 1899... Vad hände sedan?

- Bilförbudet i Solhem upphörde och jag körde lastbil något halvår. Men jag och min far kom inte riktigt överens. Jag hade ju ingen avlöning och ville ha någon krona om söndagarna till bio. Men det tyckte inte min far... jag hade ju både mat och kläder... Jag lessnade till sist och flyttade in till stan och körde droskbil. Jag höll på med detta till 1940 - men då hade jag redan återvänt till Spånga.

Min far sysslade med bouppteckningar och jag började hjälpa honom och har sedan fortsatt med detta som pensionär.

Far blev mycket populär bland befolkningen i Spånga och jag glömmer aldrig hans 50-årsfest, som varade i tre dagar. Det var följande då han emottog det av konstnär Viberg utförda porträttet, som nu finns i Hembygds-gillet's ägo.

VARFÖR HISTORIA OCH HEMBYGDSVÅRD?

Av Olof Lindberg

"Jag vill inte veta vad som hände förr. Bara det som tilldrar sig nu intresserar mig", utbrast en dam i Bromsten. Förmodligen är hon inte ensam om sin uppfattning. Hemfaller man åt historielöshet, går tankarna i de här banorna. Det är lätt att göra så i tider med ekonomiskt uppsving eller välfärd.

Tanken på det förflutna släpper emellertid ej så lätt: Då kan det hända att man vill vifta bort det hela med att upprepa Carl Snoilskys ord eller något i den stilen, då han säger: "Ve dig och de forna dagar, då inte friheten fanns."

Men grubblar man mer på saken kommer man underfund med att frihet inte är något självklart. Folkrörelserna har gjort en hel del för att komma fram till den. Blir det härtill nödtider, inställer sig genast tanken: Hur bar man sig åt förr, då man genomlevde sådana tider? Vi har med detta kommit in på historien. Också den enskilda människan har en sådan. Hur skulle det vara om så inte vore fallet? Det skulle betyda att hon skulle förlora minnet. En längre tids nattvak i samband med sjukdom kan bringa henne därhän. Vad det kan ställa till för trassel är inte svårt att föreställa sig. Och en total minnesförlust vågar vi inte ens tänka på. Den skulle ju leda till personlighetslivets rasering.

Utvidgar vi det hela kommer vi fram till att en släkt har sin historia. Vi kan då dra ut rotträdarna till vår egen person. Att tala om rötter är nu något som är i ropet. U.S.A.-boken "Rötter", vilken handlar om därvarande negrers afrikanska härstamning, bekräftar detta. I det här sammanhanget kan man erinra sig vår historie-skrivare Erik Gustaf Geijers ord när han säger, att toppen inte skall inbilla sig att den är ett träd för sig oberoende av roten.

Då det gäller en släkt är dess öden lättare att hålla reda på om den hör samman med en lantgård. På ett naturligt sätt förenar jorden det ena släktledet med det andra. Och inskriften på gravstenar låter den enskilda individen på något sätt komma till tals. Vårre blir det för dem som lämnar lantbruket och flyttar in till en stad. Något som blir ännu mer ödesdigert om flyttningen sker till en stor stad.

Hembygdsrörelsen har en stor uppgift genom att skapa förståelse för och framkalla en känsla för hembygd, vilken starkes av att perspektivet vidgas till att också omfatta gångna generationer. En bygd som Spånga-nejden har särskilda förutsättningar för just detta med sin vidsträckta villabebyggelse och områden med jordbruk och skogsterräng. Vidare finns ju många av de gamla gårdarna kvar. Med hjälp av dem kan man få en föreställning om hur livet gestaltade sig här. Riktigt påtagligt möter en den gamla miljön när Spånga Fornminnes- och Hembygdsgille låter personer framträda med dåtida klädsel i scener som åskådliggör livet i tider som gått.

Tänker vi på Stockholm som helhet kommer osökt frågan: Varför har vi här en centralort för hela riket? Är den inte belägen för långt österut? Svaret blir ju att Finland tillhört vårt rike. Bättre att säga, att Stockholm var ett naturligt centrum för ett östersjövälde.

Möter vi svåra tider kan vi fråga oss: Hur kunde våra förfäder klara sig eller hur kunde de härda ut? Stora ofreden under Karl XII:s krig kommer i tankarna. Med krig följde också hungersnöd och sjukdom. Det hände att det dog fler i lägren än på slagfältet.

Erfarenheterna under krigs- och nödtider har också eftervärlden kunnat dra nytta av. Som exempel kan vi ta det första världskriget. Som känt är förstördes då i vårt land stora kvantiteter potatis och en hel del annat också genom en urusel förvaring. Detta lyckades man undvika under nästa storkrig. Man hade verkligen lärt sig den läxa man fått.

Lär oss inte historien också att våldsregimer inte kan bestå? Hur gick det med tsarrysland, ett välde med mutsystem och annan inre ruttenhet, för att inte tala om hitlerriket med dess vidrigheter? Kan vi inte ge Esaias Tegnér rätt då han säger ifrån: "Vad våldet må skapa är vanskligt och kort, det dör som en stormvind i öknen bort."

Till sist: Finns det någon makt bortom allt?

Lingjaden på Gläntan - gymmastikfest 1939

P R I S T A G A R E

Förra numrets bildtävling "KÄNNER DU SPÅNGA" var inte så lätt, kan vi förstå. Två pristagare fick mödans lön på årsmötet. Första pris gick till en av våra flitigaste sockenstämmoprotokoll-läsare CALLE LILJA, om inte barnfödd i Spånga så näst intill. Andra pris tilldelades KARIN SJÖBERG, som bott i Solhem i 75 år!

Men så märklige tyckte inte redaktionen att bilderna var - även personer med lägre lokala kvalifikationer än de båda pristagarna borde ha kunnat lista ut de rätta svaren. Ta en titt i förra numret innan ni nu får ta del av facit!

1. Eggebystenen (varifrån Gillet tagit sitt emblem)
2. Mellangården ("husförhör" med dåvarande komminister)
3. Kista gård Stig Jonsson)
4. Hässelby slott (efter litografi av A. Nay)
5. Spånga järnvägsstation omkr 1905

VI ÄR HEMLIGHETEN PÅ SPÅREN!

På gamla bilder i vårt arkiv finns anteckningar om namn på hus och platser som inte använts officiellt. Dessa benämningar är ofta målande och alla vet vad som avses - så länge namnen är i bruk. Vi vill gärna försöka bevara de här namnen i våra handlingar och ibland vidarebefordra dem till våra medlemmar och läsare. Vi har fått reda på var HEMLIGHETEN fanns, men vi väntar med avslöjandet tills vi har flera namn att berätta om.

Ni som känner till eller använder gamla ök- eller smeknamn på hus eller vägar eller dungar och andra företeelser i terrängen, tala om dem för oss! Något av detta återfinns i våra efter inkorporeringen omdöpta gator - det framgår av den intressanta luntan "Stockholms gatunamn", utgiven 1982.

Vi vet ju att vi har medlemmar som är jämngamla med Solhem - hör av er!

VÅR EGEN HEMBYGD - ÅRETS UTSTÄLLNING

HEMBYGDENS ÅR 1984 är ju alltför viktigt för att inte uppmärksammas av Gillet med någon form av publikt storarrangemang och det var med glädje och tillfredsställelse som vi kunde ställa upp vår utställning "Spånga i bild" i samarbete med Hässelby Villastads Hembygdsförening och Västerorts kulturkommitté i den härliga utställningslokalen "Trappan" i Vällingby Centrum.

"Spånga i bild", monterad på lätthanterliga wellpappskärmar, producerades i samband med Gillets 50-åriga verksamhet. Dylika jubileumsaktiviteter brukar dessvärre få blott en dagsländas liv - de är aktuella en kort, bestämd tid. Men vi förstod snart att vi lyckats göra en riktigt bra och sevärd utställning med snudd på professionalism då Stadsmuseum bad att få visa den i maj förra året. Stadsmuseum hade stött oss i inledningsskedet och gav oss material till skärmen "Arkeologi".

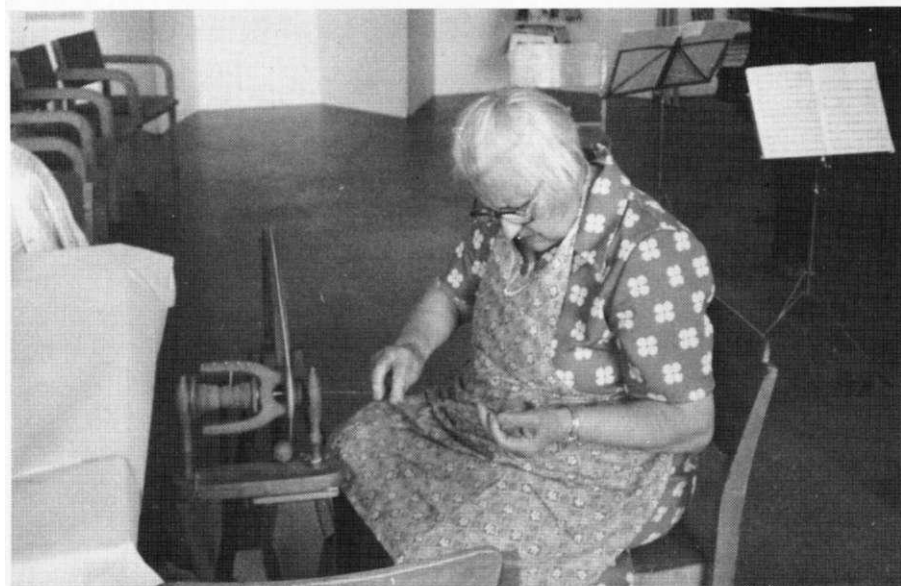
Sedan har vi haft våra skärmar utställda i flera av Järva-stadsdelarnas bibliotek och t ex skolskärmen (som inte var med i Trappan) visades vid Solhemsskolans dag sistlidna maj. Till hösten är utställningen eller delar därav bokad på nytt, bl a i Vällingby-biblioteket. Bara i Spånga församlingshus i mars 1983 beräknades ett par tusen personer ha tagit del av "Spånga i bild".

I Trappan visade vår grannförening i Hässelby några välmatade bildskärmar med intressanta bilddokument från Hässelby Villastad, som tidigare var en köping inom Spånga socken. Dessa bilder har fotografen Harry Grip till upphovsman och vi hoppas innerligt att hans stora och enastående dokumentärbildsamling kan bevaras intakt.

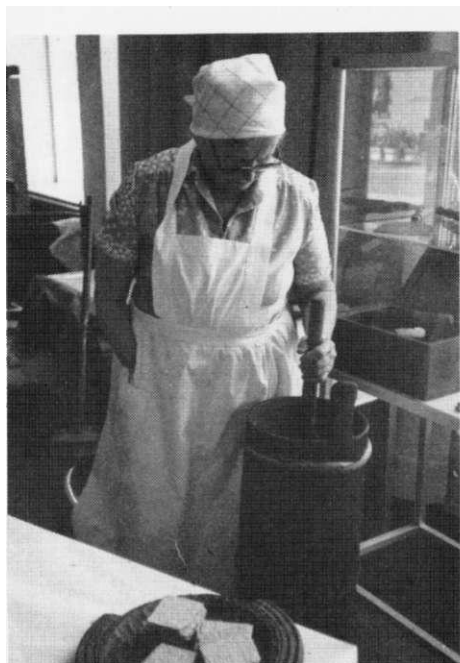
Gillet visade även en del gamla bruksföremål, inte precis vardagsvara för nutida hushåll. Där fanns korvhorn och kafferostpanna, sockertopp och klappträn. Två söndagar visade Gerda Stenberg och hennes slöjdande kamrater från Åkalla vad man kan syssla med i "rockstuga" och folk med lättmargarin i kylskåpet fick pröva på smör, framställt i gamla handsmörkärnor på platsen.

Bussresenärerna har anlänt till Mellangården
söndagen den 6 maj

Än i dag gamla spinnrocken spinner...
AMALIA WIBERG från Akallahöjden

Smörkärnan sköts av KARIN HOFFSTRÖM, Akalla

EVA SVEDIN med egenhändigt tovade och broderade alster

GRETA LUNDMAN, Akalla, vid bandvävstolen

VÅR EGEN HEMBYGD handlade det om och så blev även utställningens namn, som bekant. Fyra kvällsprogram och två söndagsarrangemang hade direkt anknytning till utställningen. Två folkdansprogram och en bussrundtur bland Spånga-fornlämningar med picknick i en solig Åkalla By ingick också.

Två av kvällsprogrammen utgjordes av vandringar i Vällingby-området och Grimstaskogen ända ner till Mälaren. Två kvällar var det bildvisning med tonvikt på Hässelby. Särskilt, betydelsefull kändes den Hässelby-rapsodi som den unge Bernt Josephson gjort som ett examensarbete från början. Hembygdsrörelsen vill ha mera av den sorten med den yngre generationen som aktiv, inte bara vi gamla som "minns" i alla sammanhang.

Vi har verkligen kunnat glädja oss åt stort intresse från allmänheten. Det har gått 35 år sedan den självständiga socknen Spånga i Stockholms län, sträckande sig från Mälaren i söder till Sollentuna i norr, inkorporerades med huvudstaden Stockholm. Det var då en stor händelse, som senare kommit i skymundan för alla kommunsammanslagningssreformer och benämningsförändringar inom samhällsadministrationen.

Vi känner nu att det gamla sockenområdet "sönderfallit" i nya, naturliga delar. Inte minst bildandet av en hembygdsförening i Hässelby för sju år sedan är ett tecken härpå. Under utställningen i Trappan fanns ett enkelt upprop om att bilda en hembygdsförening även i Vällingby.

Området är stort nog och utrustat med betydande fornminnen och omskapande utvecklingshistoria fram till nuvarande tid för att kunna ge meningsfull sysselsättning för en hembygdsförening, där gemenskap bland invånarna kan utvecklas och stärkas - det saknas inte ens byggnadsobjekt, värda att bevara...

Hembygdsrörelsen återkommer.

Karin Jonsson

GILLET'S PROGRAM - AUGUSTI - OKTOBER 1984

Gäller tills nästa nummer av SPÅNGA-BYGDEN utkommer.

HEMBYGDEN - BUDKAVLEN =====

Med anledning av HEMBYGDENS ÅR vandrar fr o m Valborgsmässoafton en budkavle i vart och ett av Sveriges landskap/län, vilka skall sammanstråla vid HEMBYGDENS DAG på Skansen söndag 26 augusti.

Mottages

lördag 11 augusti kl 13 - se bilaga!

Sundbybergs Hembygdsförening överlämnar budkavlen vid Rinkeby kvarn och bjuder på musikunderhållning mm - se bilagan! Medtag matsäck!

Överlämnas

söndag 12 augusti, start kl 12

Samling vid Spånga torg för promenad utefter gamla järnvägsspåret till Hässelby villastad; beräknad ankomst till f d kommunalhuset vid Riddersviksvägen 116 kl 14.30 då budkavlen överlämnas till Hässelby Villastads Hembygdsförening. Medtag matsäck!

Solbackens Handelsträdgård strax intill har inbjudit till studiebesök på eftermiddagen.

HEMBYGDENS DAG =====

Fredag 24 och lördag 25 augusti

Besök på ett flertal museer mm enligt förhandsbokning i Riksförbundets regi. Program och anmälningsblankett kan erhållas genom rådsledamöterna eller från Stockholms läns hembygdsförbund, tel 42 27 48.

Fortsättning nästa sida

HEMBYGDENS DAG

=====

Söndag 26 augusti kl 10 - 17

Heldag på Skansen med festprogram på Solliden där bl a Birgit Nilsson medverkar. Uppvisningar och bygdeprogram vid landskapsgårdarna mm.

Vill du hjälpa till med försäljning, programutdelning mm, anmäl i så fall till Erik Svedin, tel 36 62 93.
Tacknämligt om så sker!

%%%

AKALLADAGEN

=====

söndag 2 september i Akalla By

Kl 10 Högmässa i Akalla-kyrkan
Högtidligt tåg med spelmän och
och brudfölje till Storgården.
Kl 12 Vigsel i trädgården

Bröllopsfestligheter med folkdansuppvisning och kaffeservering.

Hushållssysslor och hantverk i gårdarna.
Storgården invigs som permanent lokal för vävning m fl allmogehems-göromål. Torghandel, danslekar, kämpalekar mm.

Dräkttävlan för bästa hemkomponerade klädsel i sekelskiftesstil.
Komponera, exponera, defiltera, stoltsera!

%%%

MUSEIBESÖK

=====

tisdag 16 oktober kl 19

Samling på Skeppsholmen vid brofästet för besök på ÖSTASIATISKA MUSEET. Skulpturer, bildkonst, textilier mm från Kina, Japan, Korea och Indien. Inträde 10 kronor.

Anmälan senast lördag 13/10 per tel 36 62 93, Erik Svedin.

GÅRDARNA I ÅKALLA BY

visas som vanligt för allmänheten första söndagen i varje månad kl 12 - 15.

Kaffeservering i kvartersgården.

Våra skrifter och kartor säljs i Mellangården.

SOCKENSTÄFIMOPROTOKOLL

från 1600 - 1750 har Gillet gett ut i bokform.

Vi fortsätter att läsa och tolka protokoll och vi är inne på 1800-talet. Protokollen blir flera men är i gengäld lättare att tyda. Nya deltagare är fortfarande välkomna.

Vi träffas varje måndag i Spånga församlingshus fr o m 17 september. Ring gärna Lars Nahlbom eller Erik Svedin. Telefonnummer längst ner på sidan.

oo

MEDLEMSKAP I GILLET

är lätt att ordna. Ring till skriftvårdaren så sänder han Spånga-Bygden och ett inbetalningskort. Årsavgiften är 25 kr för enskild eller första betalande medlem i en familj; därefter 5 kr

oo

SPÅNGA FORNMINNES- OCH HEMBYGDSGILLE

Box 8070, 163 08 SPÅNGA Postgirokonto 26 50 62 - 2

Ålderman	Jane Hamilton	36 22 70
Skriftvårdare	Erik Svedin	36 62 93
Kassavårdare	Hans Lindbergh	760 87 21
Redaktion för	Sixten Källberg	36 41 09
SPÅNGA BYGDEN	Karin Jonsson	36 00 23
	Lars Nahlbom	760 37 27